

Міністерство освіти і науки України
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ПАПУШИНА ВАЛЕНТИНА АНТОНІВНА

УДК 37.091.12.011.3–051:81/82=161.2 (043.3)

**ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ
ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Хмельницький – 2020

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Хмельницькому національному університеті, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, доцент
Красильникова Ганна Володимирівна,
Хмельницький національний університет, професор
кафедри технологічної та професійної освіти і
декоративного мистецтва.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України
Бутенко Володимир Григорович,
Херсонський факультет Одеського державного
університету внутрішніх справ, професор кафедри
загальноправових та соціально-гуманітарних
дисциплін;

доктор педагогічних наук, професор
Отич Олена Миколаївна,
ДЗ «Державна екологічна академія післядипломної
освіти та управління», проректор з інноваційного та
технологічного розвитку;

доктор педагогічних наук, професор
Палихата Елеонора Ярославівна,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка, доцент
кафедри української мови та методики її навчання.

Захист відбудеться «24» квітня 2020 р. о 9⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 70.145.01 у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії за адресою: зала засідань, вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29013.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії за адресою: вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29013; та на сайті академії за адресою: www.kgra.km.ua.

Автореферат розісланий «23» березня 2020 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Б. С. Крищук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Україна як незалежна й суверенна держава розв'язує нині питання розбудови освітньої галузі на засадах гуманізації, культуровідповідності, національних цінностей. Естетична культура має універсальне значення в життєдіяльності людини, вона тісно пов'язана з інтелектуальною сферою та є складовою частиною культури суспільства. Відтак, перед вищою освітою постає завдання забезпечення не тільки професійної підготовки фахівців, але й формування їхньої естетичної культури як невід'ємного складника загальної культури особистості та важливої умови існування суспільства. Підвищення рівня естетичної культури розширює межі знань: пізнання на естетичному рівні світу, творів мистецтва, оволодіння мовним багатством, науковими відкриттями. Негативні тенденції останніх десятиліть у духовній сфері суспільства призвели до зниження культурного рівня, втрати людиною моральних орієнтирів. Нині світобачення особистості потребує змін, нарізла гостра потреба вироблення нового розуміння естетичної культури як чинника, що об'єднує не тільки тенденції й суперечності суспільного життя, а й можливі горизонти творчого розвитку. Розв'язання цієї проблеми можливе завдяки набуттю особистістю естетичного досвіду, здатності вносити естетичні цінності до життєвого простору. Особливого значення вона набуває, коли мова йде про вчителя української мови і літератури – зразка естетичної культури, вихователя прийдешніх поколінь.

Важливість формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в закладах вищої освіти аргументується в державних документах про освіту: Законі України «Про освіту» (2017), Законі України «Про вищу освіту» (2014), Державній національній програмі «Освіта (Україна ХХІ століття)» (1996), Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті (2002), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013), Концепції літературної освіти (2011), Концепції «Нова українська школа» (2016). У згаданих документах йдеться про підготовку нового покоління учителів з високим загальним рівнем і педагогічної, і особистісної культури.

В Україні проводять пошук нових освітніх парадигм, орієнтованих на розвиток широкоосвіченої, висококультурної, творчої особистості, підготовку якої потрібно спрямувати на вирішення проблеми гуманізації. Формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури як важливої мети педагогічного процесу в сучасних наукових школах та в працях науковців вирішують з погляду: формування особистості в умовах гуманізації вищої школи (Г. Балл, В. Бітаєв, І. Бех, В. Бутенко, М. Євтух, М. Романенко, О. Сухомлинська та ін.); оновлення змісту та шляхів формування естетичної культури (С. Караман, І. Корольова, Н. Миропольська, Л. Москальова, М. Нечепоренко, Н. Остапенко, Е. Палихата, О. Семенов та ін.); поетапного естетичного виховання та формування естетичної культури (Т. Батрак, Л. Гарбузенко, Г. Сотська, В. Швирка, С. Якименко та ін.); формування окремих

складників естетичної культури (В. Бутенко, І. Зелена, Н. Калашник, М. Кір'ян, В. Радкіна та ін.); застосування комплексного впливу різних видів мистецтв на формування естетичної культури (О. Отич, Ю. Пастухова, І. Ушакова, В. Швирка, Г. Шевченко та ін.); створення та використання методик, що базуються на міжпредметних зв'язках та інтеграції (Н. Волошина, В. Лелеко, Л. Мацько, М. Пентилюк, О. Саприкіна, О. Семенов та ін.); звернення до національного та загальносвітового культурного досвіду (Н. Калашник, Т. Мороз, Ю. Пастухова, Н. Мамчур, Г. Шевченко та ін.); саморозвитку, самовиховання та творчої самореалізації студентів у процесі аудиторної та позааудиторної діяльності (І. Корольова, Ю. Максимчук, Н. Мамчур, Я. Москальова, І. Сідорова, В. Тюска та ін.); створення комфортного естетичного середовища ЗВО (А. Богуш, Ю. Деркач, О. Іванова, Н. Ольхова, М. Нечепоренко, Ю. Пастухова та ін.); використання інформаційно-комунікаційних технологій (В. Биков, Л. Златів, Р. Гурін, Г. Дегтярьова, О. Караман, С. Караман, О. Кучерук, Н. Сороко, І. Хижняк, О. Шапран та ін.).

Аналіз науково-педагогічних праць та практичного досвіду українських педагогів вищої школи доводить, що становлення особистості майбутнього вчителя української мови і літератури як носія інтелектуальної, морально-духовної та естетичної культури вимагає оволодіння лінгводидактичними, лінгвістичними та комунікативними компетентностями, що впливає на вирішення проблеми формування естетичної культури. Викликають інтерес зарубіжні дослідження, присвячені проблемам естетизації життєвого простору, творчій самореалізації, розвитку обдарувань студентів як основи діалектичного поступу суспільства (D. Best (Д. Бест), R. Gibson (Р. Гібсон), P. Abbs (П. Еббс); розвитку креативності, критичного мислення, чуттєвої сфери студентської молоді, набуттю естетичного досвіду на основі міждисциплінарної інтеграції (J. Hausman (Дж. Гаузман), A. Efland (А. Ефланд), J. Klein (Дж. Клейн), M. Parsons (М. Парсонс), T. Rhodes (Т. Родес), M. Huber (М. Хубер); етапам естетичного розвитку особистості в процесі засвоєння літературних творів (M. Gibson (М. Гібсон); творчому самовираженню в процесі проєктної діяльності (J. Dewey (Дж. Дьюї); поєднанню в єдине ціле знань, активної художньої діяльності та творчого самовираження у сфері мистецтва (I. Ardouin (І. Ардуен), С. Ruby (К. Рюбі); особистісній ролі в сприйнятті, пізнанні, творчій трансформації творів мистецтва (I. Wojnar (І. Войнар), В. Nawroczycki (Б. Наврочинський), S. Hessen (С. Хесен) та ін.

Важливим стало комплексне поєднання підходів вітчизняних та зарубіжних учених до вирішення означеної проблеми, як-от: естетичний розвиток студентів (Г. Шевченко), формування естетичних смаків (Н. Калашник, В. Радкіна), естетичний світогляд (І. Зелена), естетичні почуття (М. Кір'ян), осягнення естетичних понять і категорій (І. Корольова), ціннісне ставлення до мистецтва (D. Best (Д. Бест), досвід міждисциплінарної інтеграції (В. Лелеко, Л. Мацько, М. Пентилюк, А. Efland (А. Ефланд), творче самовираження в процесі проєктної діяльності (J. Dewey (Дж. Дьюї), поетапне формування естетичної культури (Л. Гарбузенко, Г. Сотська, В. Швирка, С. Якименко, М. Gibson (М. Гібсон).

Водночас залишаються без належного уваги питання формування естетичної культури майбутніх учителів, педагогічного супроводу такого процесу у вищій школі.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив виділити низку *суперечностей* на різних рівнях:

– *на теоретичному рівні* між: потребою держави та суспільства в учителях української мови і літератури з високим рівнем естетичної культури й відсутністю теоретичного обґрунтування педагогічної системи її формування в процесі професійної підготовки у ЗВО; потребою формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури на національних, кроскультурних, лінгвокультурологічних цінностях та відсутністю спрямованості методологічних підходів на опанування ними в освітньому процесі ЗВО; необхідністю системного розвитку індивідуальних здібностей і талантів майбутніх учителів української мови і літератури й відсутністю методики організації поетапного формування їхньої естетичної культури;

– *на методичному рівні* між: потребою постійного оновлення освітніх технологій та відсутністю спрямування на формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури; наявністю в майбутніх учителів української мови і літератури інтеграційних знань і недостатньою увагою до міждисциплінарної інтеграції як умови формування естетичної культури; між можливостями освітнього середовища закладів вищої освіти як засобу ефективного формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури і недостатньою реалізованістю цього потенціалу в їхній підготовці.

Отже, актуальність проблеми, її недостатня розробленість у педагогічній теорії та практиці, потреба усунення виявлених суперечностей зумовили вибір теми дисертації **«Теоретичні і методичні засади формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури у процесі професійної підготовки»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи Хмельницького національного університету за темою «Психолого-педагогічна система становлення особистості фахівця» (номер державної реєстрації 0114U005266).

Тему дисертації затверджено (протокол № 7 від 29.02.2012 р.) та перезатверджено вченою радою Хмельницького національного університету (протокол № 10 від 23.02.2017 р.) й узгоджено в Міжвідомчій раді з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 3 від 27.03.2012 р.).

Мета дослідження полягає в теоретико-методологічному і методичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічної системи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в процесі професійної підготовки.

Відповідно до поставленої мети сформульовано такі **завдання дослідження**:

1. Конкретизувати понятійно-категоріальний апарат дослідження.

2. На основі теоретичного аналізу проблеми окреслити структуру та зміст естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури.

3. Визначити компоненти, критерії, показники і рівні сформованості естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури.

4. Розробити й обґрунтувати концепцію формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в закладах вищої освіти.

5. Теоретично обґрунтувати педагогічну систему формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури, експериментально перевірити її ефективність.

6. Визначити та обґрунтувати педагогічні умови дієвості педагогічної системи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури.

7. Розробити та впровадити в педагогічну практику закладів вищої освіти методiku поетапного формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури в закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в процесі професійної підготовки.

Концепція дослідження. Основні положення концепції дослідження зумовлені науково-педагогічним пошуком на методологічному, теоретичному та практичному рівнях, що дало змогу розкрити сутність і зміст концептуального осмислення вказаної проблеми, обґрунтувати провідні ідеї та теоретичні положення дисертаційного дослідження, наголосити на потребі теоретичної розробки і впровадження педагогічної системи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в ЗВО.

Методологічний рівень. На основі аналізу філософських положень онтологічного та гносеологічного змісту, з урахуванням філософських, естетичних, психолого-педагогічних наукових концепцій, сучасних вітчизняних та зарубіжних теорій формування естетичної культури в процесі професійної підготовки, теорії про цілісність особистості, її особистісний розвиток, ідеї про взаємообумовлене професійне та естетичне зростання особистості визначалися теоретико-методологічні засади формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури. На основі концепції здійснювалося обґрунтування педагогічної системи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури. Теоретико-методологічні засади формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури розглянуто з урахуванням ідей комплексності професійної підготовки і загальнонаукових (системний, гносеологічний, аксіологічний, акмеологічний, праксеологічний, особистісний, діяльнісний, компетентнісний, онтологічний) та конкретно-наукових (культурологічний, герменевтичний, інтегративний, кроскультурний, практико-орієнтований) підходів.

Теоретичний рівень. На основі досліджень у галузі естетики, філософії,

психології, педагогіки уточнено зміст базових понять дослідження, обґрунтовано теоретичні основи побудови педагогічної системи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури та умов, що визначають її ефективність на основі вдосконалення змісту професійної підготовки в освітньому процесі ЗВО.

Практичний рівень визначає успішне вирішення професійних завдань, пов'язаних із завданнями формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури, яке охоплювало впровадження в освітній процес методики поетапного формування естетичної культури; у прикладній реалізації всіх складників педагогічної системи шляхом використання педагогічних умов та дослідження її ефективності.

Основні концептуальні положення наукового дослідження втілені в **загальній гіпотезі**, яка полягає в тому, що реалізація педагогічної системи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в закладах вищої освіти буде ефективною, коли базуватиметься на теоретико-методологічних засадах формування естетичної культури та розробленні методики поетапного формування естетичної культури з використанням сучасних методів та технологій навчання.

Загальна гіпотеза конкретизована в **часткових положеннях**, які передбачають, що ефективність формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в процесі професійної підготовки забезпечується педагогічною системою, що ґрунтується на: методологічних підходах, які враховують педагогічний досвід формування естетичної культури та особливості професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури; положеннях про формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури як особистісного духовно-функціонального утворення, що забезпечує вироблення ціннісно-мотиваційних спрямувань до розширення інтегративних знань, оволодіння естетичними категоріями, здатність керувати власною пізнавальною та естетичною практичною діяльністю, прагнення до естетичного розвитку, саморозвитку, самовиховання, творчу самореалізацію в освітньому процесі ЗВО та в суспільному житті; на реалізації умов формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в процесі професійної підготовки; поєднанні традиційного навчання з системним використанням інноваційних технологій, практичних методів і прийомів.

Методологічну основу дослідження становлять філософські та загальнонаукові положення про об'єктивність, діалектичність, науковість, історизм пізнання прекрасного; гармонію людини й світу; про морально-ціннісні спрямування особистості, розвиток її чуттєво-емоційної сфери, урахування особистісного досвіду, що обумовлює творчий характер діяльності; взаємозв'язок теорії і практики; особистісно орієнтований характер професійної підготовки; взаємодію, взаємозв'язок і взаємозумовленість педагогічних явищ та процесів, що ґрунтуються на методологічних підходах розкриття сутності та вирішення суперечностей на основі реалізації інноваційних технологій у підготовці

майбутніх учителів української мови і літератури.

Нормативна база дослідження охоплює положення Конституції України, законів України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), Державної національної програми «Освіта (Україна XXI століття)» (1996), Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті (2002), Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013), Концепції гуманітарного розвитку України до 2020 р. (2012), Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді (2015), Концепції літературної освіти (2011), Концепції «Нова українська школа» (2016) та інших документів, які зумовлюють організацію освітньої діяльності закладів вищої освіти, декларують соціальні пріоритети та організаційно-правові основи здійснення професійної підготовки майбутніх фахівців, наголошують на потребі забезпечення якості вищої освіти.

Теоретична основа дослідження. Визначальними в концептуальному плані були положення: про цілісний педагогічний процес (Ю. Бабанський, В. Краєвський, Б. Лихачов, А. Хуторської та ін.); формування ціннісних орієнтацій у педагогічному процесі (Б. Ананьєв, І. Бех, Л. Буєва, В. Сластьонін та ін.); філософії освіти і методології педагогічних досліджень (С. Гончаренко, І. Зязюн та ін.); були враховані культурно-історична теорія особистості (Л. Виготський, С. Рубінштейн, Б. Теплов, П. Якобсон); дослідження закономірностей естетичного розвитку особистості (М. Бердяєв, О. Веселовський, Г.В.Ф. Гегель, І. Кант, Д. Лихачов, Г. Сковорода, П. Флоренський, М. Чернишевський, Ф. Шиллер); ідеї про співвідношення художнього та естетичного (О. Лосєв, Ю. Лукін, М. Овсянников, Г. Поспєлов, В. Скатерщиков); психологічні та педагогічні основи взаємозв'язку навчання, самостійної роботи, самоосвіти й розвитку особистості, її самореалізації (О. Бурлука, І. Грабовець, Л. Журавська, В. Козаков, І. Краснощок, В. Муляр, М. Солдатенко та ін.); принципове значення мали засади модернізації професійної освіти на основі впровадження інноваційних технологій навчання (А. Адамова, Т. Аргунова, Н. Балицька, В. Беспалько, А. Біда, М. Бутз, М. Кларін, І. Луцик, Е. Михайлова, О. Пєхота, Л. Пироженко, І. Пометун, Г. П'ятакова, М. Радченко, К. Роджерс, С. Рябченко, О. Сидоренко, К. Федорчук, М. Федянин, К. Херрід, О. Шевченко, В. Ягоднікова та ін.)

Для досягнення поставленої мети, розв'язання завдань дослідження, перевірки сформульованих гіпотез на різних етапах наукового пошуку використано сукупність **методів дослідження:**

теоретичні – аналіз філософської, психологічної, педагогічної і методичної літератури, нормативних документів для розуміння проблеми формування естетичної культури та виявлення шляхів покращення професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури; концептуально-порівняльний аналіз, системно-структурний аналіз, моделювання, узагальнення, систематизація, абстрагування, класифікація та проектування для обґрунтування концептуальних положень і структурування педагогічної системи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в процесі професійної підготовки; *емпіричні* – спостереження, бесіди, анкетування, тестування,

опитування, узагальнення педагогічного досвіду викладачів, діагностування, самоспостереження, самоаналіз, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний етапи) для з'ясування дієвості структурно-функціональної моделі педагогічної системи та педагогічних умов формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури; *методи математичної статистики*: обчислення середнього значення сформованості досліджуваної компетентності (готовності) та всіх її компонентів; експертна оцінка для визначення оптимальних педагогічних умов експериментально-дослідної роботи; обчислення та порівняння із стандартними показниками критерія Фішера (F-критерія) для доведення достовірності отриманих результатів.

Організація дослідження. Дослідження проводилося упродовж 2012–2019 рр. у чотири етапи науково-педагогічного пошуку.

На першому підготовчо-теоретичному етапі (2013–2014 н.р.) здійснено аналіз наукової літератури; вивчено зарубіжний та вітчизняний досвід формування естетичної культури в закладах вищої освіти; виявлено суперечності між вимогами суспільства до професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури та сучасною практикою підготовки студентів. На основі узагальнення проведених пошуково-аналітичних розвідок обґрунтовано концепцію дослідження та розроблено авторську педагогічну систему формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в процесі професійної підготовки, схематичне відображення якої знайшло втілення в структурно-функціональній моделі.

На другому констатувальному етапі дослідження (2014–2015 н.р.) визначено мету, завдання, провідну ідею дисертаційної роботи; висунуто й конкретизовано гіпотезу та охарактеризовано педагогічну концепцію дослідження; проаналізовано структуру підготовки формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури під час проведення експериментальних досліджень; обґрунтовано умови формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури.

На третьому формувальному етапі (2015–2019 н.р.) впроваджено в освітній процес ЗВО педагогічну систему формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури.

На четвертому узагальнювально-аналітичному етапі (2019 р.) систематизовано результати дослідження, сформульовано основні висновки щодо впровадження результатів педагогічного експерименту в процес підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, окреслено перспективи подальшого дослідження означеної проблеми, опубліковано монографію, оформлено текст дисертації.

Експериментальна база дослідження. Експериментальне дослідження проведено в Криворізькому державному педагогічному університеті, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії, Хмельницькому національному університеті. До експерименту на різних етапах дослідження було залучено

262 студенти 1–4 курсів спеціальності 035 Філологія (Українська мова і література) та 014 Середня освіта (Українська мова і література), у формульованому етапі брало участь 87 студентів контрольних груп і 89 студентів експериментальних груп.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *уперше* теоретично обґрунтовано авторську концепцію формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури, яка зумовлює підвищення ефективності освітнього процесу в закладах вищої освіти і представлена єдністю методологічних підходів у дослідженні формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури та її компонентів, що розкривають сутність означеної концепції; *розроблено й обґрунтовано* педагогічну систему формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в закладах вищої освіти, що об'єднує методологічні, теоретичні та практичні основи освітнього процесу, мету, завдання, загальнонаукові (системний, гносеологічний, аксіологічний, акмеологічний, праксеологічний, особистісний, діяльнісний, компетентнісний, онтологічний) та конкретно-наукові (культурологічний, герменевтичний, інтегративний, кроскультурний, практико-орієнтований) підходи; *розроблено* структурно-функціональну модель педагогічної системи, що складається з трьох блоків: концептуального (зовнішні та внутрішні контексти, мета, завдання, загальнонаукові, конкретно-наукові підходи); змістово-діяльнісного (компоненти естетичної культури, етапи організації формування естетичної культури, методи та технології навчання, засоби навчання), шляхи реалізації умов (створення позитивної мотивації до естетичної діяльності; удосконалення змісту професійної підготовки на основі міждисциплінарної інтеграції, наповнення його кроскультурним та лінгвокультурологічним контентом; самореалізація майбутніх учителів української мови і літератури в естетичному середовищі ЗВО; розроблення навчально-методичного забезпечення процесу професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури); результативного (критерії, показники, рівні сформованості естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури) та спрямована на позитивну динаміку сформованості естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в процесі професійної підготовки;

– *удосконалено* теоретико-методологічне обґрунтування і науково-педагогічну сутність формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури як забезпечення вироблення ціннісно-мотиваційних спрямувань до розширення інтеграційних знань, оволодіння естетичними категоріями; здатність керувати власною пізнавальною та естетичною практичною діяльністю; прагнення до естетичного розвитку, саморозвитку, самовиховання, творчої самореалізації в освітньому процесі ЗВО та в суспільному житті, конкретизовану в ціннісно-мотиваційному, когнітивно-лінгвокультурному, діяльнісно-творчому, особистісно-розвивальному компонентах, а також критерії (мотиваційний, гностичний, праксеологічний, особистісний) і рівні сформованості естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури (низький,

базовий, середній, високий); методику формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в закладах вищої освіти.

Подальшого розвитку набули складники навчально-методичного забезпечення формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури, характеристика змісту, організаційних форм, методів і засобів зростання естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в освітньому процесі ЗВО.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні та реалізації педагогічної системи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в процесі професійної підготовки, навчально-методичного комплексу, у якому представлено методику поетапного формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в процесі професійної підготовки (програми спецкурсу «Естетичні аспекти зарубіжної і української літератури», авторської програми навчальної дисципліни «Історія зарубіжної літератури»); підготовці та виданні навчального посібника «Естетичні аспекти зарубіжної і української літератури», матеріалів та методичних вказівок до практичних занять з курсу «Історія зарубіжної літератури»; розробленні дидактичних матеріалів.

У практичному вимірі положення дисертації можуть використовуватись викладачами ЗВО, майбутніми вчителями української мови і літератури, науковцями в процесі дослідження актуальних проблем професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, методистами та педагогічними працівниками при укладанні підручників, навчально-методичних посібників.

Результати дослідження **впроваджено** в практику підготовки майбутніх фахівців гуманітарної сфери в Криворізькому державному педагогічному університеті (довідка про впровадження № 22/4-07/3 від 03.01.2019 р.), ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (довідка про впровадження № 01-26/03/447 від 19.03.2019 р.), Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (довідка про впровадження № 2876/01 від 13.05.2019 р.), Хмельницькому національному університеті (довідка про впровадження № 58 від 15.05.2019 р.), Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії (довідка № 503 від 10.10.2019 р.).

Особистий внесок здобувача в опублікованих у співавторстві працях полягає в тому, що: у статті [17] схарактеризовано рівні сформованості естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури; у статті [21] проаналізовано підходи до формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури; у статті [26] розроблено психолого-педагогічні умови формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури; у статті [39] охарактеризовано компоненти естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури; у статті [41] визначено структурні складники естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури; у статті [42] охарактеризовано дидактичні умови формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури; у статті [44] розглянуто літературні твори як джерело формування естетичної культури; у

статті [46] запропоновано використання квест-методу з метою виховання національно свідомої особистості при вивченні літературних творів.

На захист винесено:

1. Концепцію формування естетичної культури, що активізує професійне становлення майбутніх учителів української мови і літератури і відображає теоретико-методологічні засади підвищення якості підготовки фахівців.

2. Педагогічну систему формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в процесі професійної підготовки, що забезпечує зростання естетичної культури особистості і відображена в структурно-функціональній моделі.

3. Методику поетапного формування естетичної культури, що ґрунтується на реалізації умов формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в закладах вищої освіти.

4. Навчально-методичне забезпечення формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в освітньому процесі ЗВО.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації апробовані на науково-практичних конференціях різного рівня, серед яких: *міжнародні* – «Основні парадигми педагогіки та психології в XXI столітті» (Одеса, 2012), «Науково-методичні засади управління якістю освіти» (Київ, 2013), «Організація самостійної роботи студентів у контексті підвищення якості освіти: особистісний вимір» (Донецьк, 2014), «Польська мова в українській освіті – перспективи в аспекті європейської інтеграції» (Хмельницький, 2014), «Т. Шевченко в культурному мегапросторі: історична постать, віхи творчості, дискурс» (Умань, 2014), «Духовний розвиток особистості в аспекті слов'янського лінгвокраїнознавства» (Хмельницький-Люблін, 2015), «Мовна компетенція як основа для професійного та соціального успіху в Європі» (Хмельницький, 2015), «Наука. Інновації. Соціально-економічний розвиток» (Чернівці, 2016), «Актуальні проблеми педагогічної науки» (Київ, 2016), «Етнос, мова та культура» (Люблін, 2016), «Economy. Zarzadzanie. Panstwo i Prawo. European Scientific Conference. Theory. Practice» (Warszawa, 2017), «Соціально-економічний розвиток в умовах глобалізації» (Чернівці, 2017), «Сучасні педагогіка та психологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень» (Київ, 2017), «Психологія та педагогіка сучасності: проблеми та стан розвитку науки і практики в Україні» (Львів, 2017), «Haydar Aliyev: on The Frame of Ideology of Multiculturalism and Tolerance» (Erzurum, 2018), «Наука та проекти» (Київ, 2018), «Актуальні питання педагогіки та психології: шляхи теоретичного і практичного вирішення проблем» (Одеса, 2018), «Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті» (Варшава-Ужгород-Херсон, 2019); *всеукраїнські* – «М.П. Стельмах і сучасність» (Хмельницький, 2012), «Психолого-педагогічні основи програмування змісту виховання ціннісно-орієнтаційних ставлень особистості» (Рівне, 2014), «Проблеми сучасної лінгвістики та лінгводидактики» (Умань, 2014), «Наука. Освіта. Молодь» (Умань, 2018), «Неперервна педагогічна освіта в Україні: стан, проблеми, перспективи» (Умань, 2018), «Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології» (Запоріжжя, 2019); *науково-*

технічних конференціях професорсько-викладацького складу Хмельницького національного університету (2012–2019 рр.); *семінарах* кафедри української філології Хмельницького національного університету (2012–2019 рр.).

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук «Рецепція античної міфології в поезії українського і російського символізму (типологічний аспект)» за спеціальністю 10.01.05 – порівняльне літературознавство захищено в 2006 р. у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка. Її матеріали та результати в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Публікації. Результати дослідження висвітлено в 48 наукових публікаціях автора (40 – одноосібні), з яких 26 відображають основні наукові результати дисертації (зокрема, 1 одноосібна монографія (18,73 ум. др. арк.), 14 статей у наукових виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз, 2 публікації в зарубіжних наукових виданнях), 16 – апробаційного характеру, 6 публікацій, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (629 найменувань, з них 32 – іноземними мовами) та додатків (6 на 104 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 527 сторінок друкованого тексту, основний зміст викладено на 366 сторінках. Роботу ілюстровано 20 таблицями та 11 рисунками.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми та доцільність її вирішення, визначено об'єкт, предмет, мету, сформульовано завдання; розкрито теоретико-методологічну основу й методи дослідження, сформульовано концептуальні положення та гіпотезу наукового пошуку, висвітлено організацію і базу дослідження, наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів дослідження, наведено дані про апробацію та впровадження результатів дослідження, описано структуру та обсяг дисертації.

У **першому розділі** – «Формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури як педагогічна проблема» – окреслено поняттєво-термінологічний апарат дослідження; виокремлено та узагальнено сучасні тенденції формування естетичної культури в контексті закордонних та вітчизняних освітніх парадигм; проаналізовано підходи до вирішення проблеми формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури у вітчизняній вищій школі.

Термінологічний аналіз здійснено із урахуванням специфіки професійної підготовки майбутнього вчителя української мови і літератури, з'ясовано сутність визначених понять, їхню доцільність й логічне співвідношення в розкритті проблеми дослідження та знаходження оптимальних шляхів досягнення поставленої мети. Перша група понять – це філософсько-естетичні категорії, друга – дефініції, що стосуються визначення сучасними психологами та педагогами сутності естетичної культури особистості, третя – поняття педагогіки

та психології вищої школи в контексті вирішення проблеми формування естетичної культури майбутнього вчителя української мови і літератури.

Простежено шлях розвитку естетичної думки, закономірності естетичного опанування людиною дійсності, теоретичні аспекти естетики від найдавніших часів до сьогодення; розвиток мистецтва від античних часів до сучасної доби. З'ясовано, що у всі часи митці мали уявлення про прекрасне, дотримувалися характерних для доби принципів його відтворення; естетичні відкриття минулих епох стали складовою частиною інтенсивного розвитку духовного життя, мислення, культури загалом, що об'єднуються в науці поняттями естетичних категорій. Естетичні категорії акумулюють історичний досвід естетичного ставлення до дійсності та естетичні характеристики світу культури. Детально розглянуто категорії, що зумовлюють усвідомлення і розуміння художньої творчості, художньої культури, художньої літератури, духовної культури.

Опанування естетичними категоріями відбувається через осягнення цінностей творів мистецтва та вдосконалення особистості на цій основі. Мистецтво розглянуто як важливий складник культури, що концентрує всі матеріальні та духовні цінності, створені людством протягом його історії; історично набутий перелік правил усередині соціуму для його збереження та гармонізації. Серед усіх видів мистецтва виокремлено художню літературу, оскільки кожний літературний твір – це окреме, унікальне естетичне явище, знайомство з яким відкриває людині життєво важливі парадигми прекрасного.

Проведений історико-теоретичний аналіз дозволив подати наукове визначення змісту *естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури* як сукупності сформованих естетичних смаків, поглядів, ідеалів та ґрунтовну орієнтацію в розмаїтті естетичних категорій, культурних домінант сучасного світу, що базуються на знаннях, уміннях пізнавального й творчого характеру, соціальних навичках, світоглядних переконаннях, та в системі є підставою вирішувати суспільні професійні, особистісні проблеми.

Здійснено аналіз понять «культура», «естетична культура», «естетична культура особистості», «формування естетичної культури», що свідчить про постійний інтерес до цього питання філософів, педагогів, психологів. З'ясовано, що чинниками формування естетичної культури особистості майбутнього вчителя української мови і літератури в процесі професійної підготовки є вищі почуття від сприйняття мистецтва, естетичний світогляд, естетичні ідеали, естетична самоосвіта, саморозвиток та самореалізація, розвиток особистісних якостей, творча реалізація власного естетичного досвіду в освітньому процесі. Важливими при цьому є ціннісно-мотиваційні спрямування особистості на пізнання прекрасного.

Визначено, що *формування естетичної культури майбутнього вчителя української мови і літератури* забезпечує вироблення ціннісно-мотиваційних спрямувань до розширення інтеграційних знань, оволодіння естетичними категоріями; прагнення до естетичного розвитку, саморозвитку, самовиховання, творчої самореалізації в освітньому процесі ЗВО та в суспільному житті.

Аналіз закордонного досвіду в контексті досліджуваної проблеми дозволив

виокремити пріоритетні напрями формування естетичної культури: поєднання навчальної роботи з різноманітними формами естетичної діяльності студентів, партнерство інституцій освіти, культури та громадських організацій (Велика Британія); філософська основа художнього витонченого смаку, співпраця із закладами культури та окремими митцями (Франція); інтеграція мистецтва з академічними дисциплінами, критично-креативне застосування знань студентів на практиці, емоційний баланс особистості й середовища, накопичення позитивного суб'єктивного досвіду через виконання суспільно значимих естетичних проєктів, що фінансуються державою (США); етнокультурна й релігійна спрямованість, учення про «відкриту душу», виховання «до мистецтва» та «через мистецтво», «естетичне поле», ідея всезагального охоплення молоді вихованням естетичної культури (Польща).

Здійснений аналіз дозволив виокремити спільні підходи до формування естетичної культури в зарубіжній та вітчизняній вищій школі: урахування філософських засад гуманізації освіти; постійно оновлюють форми, методики, технології організації професійної підготовки у ЗВО.

Проаналізовано методики поетапного формування естетичної культури (Л. Гарбузенко, Г. Сотська, В. Шwirка, С. Якименко), комплексного впливу різних видів мистецтв на естетичний розвиток студентів (Ю. Пастухова, І. Ушакова, В. Шwirка, Г. Шевченко), залучення інтеграційних знань, зокрема герменевтики, лінгвокультурології як засобу підвищення рівня естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури (В. Лелеко, Л. Мацько, М. Пентилюк, О. Саприкіна, О. Семенов), узагальнено позитивний досвід українських науковців із питань організації практичної естетичної діяльності студентів в освітньому процесі ЗВО, спрямованій на вироблення системи естетичних цінностей студентів, їхній саморозвиток, самовиховання та творчу самореалізацію.

У другому розділі – «Теоретичні основи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури» – охарактеризовано структуру естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури, критерії, показники та рівні сформованості естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури; розглянуто особливості формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в процесі професійної підготовки.

Виокремлено зв'язок естетичної культури майбутнього вчителя української мови і літератури з професійною діяльністю, що викликає потребу поєднання складників естетичної культури особистості із професійно значущими знаннями, уміннями, навичками, якостями, здібностями, необхідними для ефективного здійснення майбутньої професійної діяльності та теоретичного обґрунтування педагогічного супроводу цього процесу. Упорядковано естетичну професіограму майбутнього вчителя української мови і літератури, змістове наповнення якої містить вимоги державних документів у галузі освіти, напрацювання окремих науковців, педагогів-практиків, власний педагогічний досвід комплексного поєднання ґрунтовних систематичних поліфункціональних знань, професійно-

педагогічних ціннісних орієнтацій із формуванням естетичної культури в освітньому процесі ЗВО.

Установлено, що формування естетичної культури майбутнього вчителя української мови і літератури можливе за умови реалізації компонентів його естетичної професіограми (*ціннісно-мотиваційний, когнітивно-лінгвокультурний, діяльнісно-творчий, особистісно-розвивальний*). Вони охоплюють ціннісні установки на вироблення мотивів і потреб, підвищення інтелектуальної та естетичної рефлексії, передбачають, поруч з набуттям фахових знань, розвиток естетичних поглядів, креативності, критичного мислення, емпатії, опанування естетичними категоріями, вироблення особистої життєвої позиції, спрямованої на самоосвіту, самовиховання в ході практичної естетичної діяльності.

«Сформованість естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури» розуміємо як широку сферу професійних знань, мовну культуру, оперування естетичними категоріями, керування власною пізнавальною та естетичною практичною діяльністю, що визначає готовність до професійної діяльності та подальшого естетичного розвитку, саморозвитку, самовиховання, творчої самореалізації в естетичному середовищі ЗВО. З метою дослідження основних параметрів, які характеризують сформованість естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури, конкретизовано критерії, показники та рівні її сформованості. Відповідно до особливостей кожного компонента естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури виокремлено *мотиваційний, гностичний, праксеологічний, особистісний критерії*. Критерії деталізовано низкою показників, які дають підстави говорити про ступінь вираженості кожного з критеріїв.

Обґрунтовано чотири рівні сформованості естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури (*низький, базовий, середній, високий*). Низький рівень характеризує студентів, у яких слабка реалізація компонентів естетичної професіограми. Базовий рівень свідчить про потребу підсилення мотивації студентів до набуття навичок естетичного сприймання та оцінювання мистецьких явищ; підвищення креативності через усвідомлення значення сенсу власного навчання і зростання естетичної культури (діяльнісно-творчий компонент); підвищення здатності до інтелектуальної та естетичної рефлексії (особистісно-розвивальний компонент). Середній рівень характеризує позитивне ставлення студентів до формування власної естетичної культури, поступове вироблення навичок естетичного сприймання та оцінювання творів мистецтва, реалізацію певних естетичних ідей у практичній діяльності (діяльнісно-творчий компонент). Високий рівень характеризує студентів, які усвідомлено вибирають види естетичної діяльності; спрямовані на досягнення високого результату в професійному й естетичному розвитку; розробляють індивідуальні траєкторії формування естетичної культури; реалізують зрілу «Я-концепцію», створюючи оригінальні естетичні проєкти.

Для з'ясування рівнів сформованості естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури та їхньої відповідності сучасним суспільним вимогам, готовності до використання власної естетичної культури в процесі

практичної діяльності визначено та застосовано такі методи: анкетування, тестування, опитування, завдання для самостійної пошукової роботи, що передбачають залучення знань із суміжних дисциплін, дослідницькі завдання на оперування естетичними категоріями літературного твору, завдання для роботи за методикою «незакінченої думки» для перевірки рівня творчого мислення, завдання на визначення естетичного багатства мистецьких явищ, результатів реалізації складників індивідуальної траєкторії формування естетичної культури студента.

Аналіз результатів констатувального етапу експерименту виявив низку недоліків, що трапляються в традиційній підготовці майбутніх учителів української мови і літератури в ЗВО, як-от: відсутність високого рівня сформованості естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури. Для їхнього усунення здійснено аналіз змісту освітньо-професійних програм, навчальних планів, навчально-методичних комплексів підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 014 Середня освіта (українська мова і література) освітнього рівня «бакалавр» в українських ЗВО, узагальнено власні спостереження.

Установлено, що майже всі заклади вищої освіти надають бакалаврам додаткову кваліфікацію «вчитель зарубіжної літератури»; дисципліна «Історія зарубіжної літератури» опосередковано вирішує завдання формування естетичної культури; організація її вивчення створює позитивні умови для формування компонентів естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури за умови міждисциплінарної інтеграції.

Виокремлено дисципліни та їхнє змістове наповнення, що мають найбільший потенціал для формування компонентів естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури за умови інтеграційного вивчення; з'ясовано, що в ЗВО створені позитивні умови для розвитку компонентів естетичної культури, що зумовлюється метою, завданнями, проаналізованих навчальних дисциплін. Розглянуто шляхи інтеграції знань з дисципліни «Історія зарубіжної літератури» із дисциплінами варіативної професійної підготовки, зокрема «Українська ономастика», «Основи лінгвокультурології». Висвітлено окремі міркування щодо значення дисциплін «Герменевтика», «Семіотика», які залишилися поза увагою ОПП і навчальних планів українських ЗВО, для формування окремих компонентів естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури.

Доведено, що змістове наповнення навчальних дисциплін, репрезентованих як комплекс світоглядних уявлень, знань, умінь, які деталізують *ціннісно-мотиваційний, когнітивно-лінгвокультурний, діяльнісно-творчий, особистісно-розвивальний* компоненти естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури.

У третьому розділі – «Обґрунтування педагогічної системи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури у процесі професійної підготовки» – охарактеризовано методологічні підходи до формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і

літератури, концепцію процесу, педагогічні умови формування естетичної культури бакалаврів, представлено авторську педагогічну систему формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в процесі професійної підготовки, розроблено її структурно-функціональну модель.

Формування естетичної культури є важливим завданням професійної підготовки фахівців у вищій школі. Цей процес здійснювався шляхом визначення і використання концептуальних положень, покладених в основу педагогічної системи. Концептуальні положення формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в процесі професійної підготовки враховують вимоги державних документів про освіту; напрацювання в галузі естетики, філософії, психології: природу естетичного та його розмаїття в дійсності та в мистецтві; учення про сутність і закони творчості, про сприйняття, функціонування і розвиток мистецтва; сферу, що відтворює естетичні принципи й естетичне освоєння світу за законами краси; естетичні категорії (пізнання; зв'язок культури й психології особистості, психології творчої особистості; унікальну роль художньої літератури й мистецтва в естетичному вихованні особистості); особливу місію вчителя української мови і літератури як носія естетичних почуттів, естетичних ідеалів, естетичних смаків, взірця досконалої оцінки творів мистецтва та розуміння прекрасного; естетичний розвиток особистості як складник професійного становлення і вдосконалення естетичної свідомості; теоретичні та методологічні проблеми інтеграції навчальних дисциплін на основі відображення єдиних цілісних явищ естетичної культури.

Розробка концепції ґрунтувалась на комплексному поєднанні теорій вітчизняних та закордонних учених щодо вирішення означеної проблеми, зокрема, естетичного розвитку студентів, формування естетичних смаків, естетичного світогляду, естетичних почуттів, осягнення естетичних понять і категорій, ціннісного ставлення до мистецтва, досвіду міждисциплінарної інтеграції, творчого самовираження в процесі естетичної діяльності, поетапного формування естетичної культури.

Результати дослідження показали, що формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в процесі професійної підготовки набуває ефективності, якщо він регулюється науково обґрунтованими та розробленими педагогічними засадами загальнонаукових (системний, гносеологічний, аксіологічний, акмеологічний, праксеологічний, особистісний, діяльнісний, компетентнісний, онтологічний) та конкретно-наукових (культурологічний, герменевтичний, інтегративний, кроскультурний, практико-орієнтований) підходів.

Загальну мету теоретичної і практичної діяльності студентів визначено із позицій *системного підходу*. Системний підхід спрямовано на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язків і зведення їх в одну теоретичну картину, що відображає світоглядний рівень дослідження, є технологією дослідження, створює умови для послідовності наукового пошуку; його використання дозволило виділити структурні елементи педагогічної системи, внутрішні та зовнішні зв'язки, процеси управління

системними елементами.

Компетентнісний підхід слугує формуванню власного бачення майбутніми вчителями української мови і літератури шляхів пізнання прекрасного та виробленню суб'єктивної моделі оцінювання мистецьких явищ, готовності поєднувати професійне зростання із удосконаленням власної естетичної культури. Цим підходом передбачено принципові зміни в організації навчального процесу, в управлінні ним, у діяльності викладачів, у способах оцінювання освітніх результатів студентів та рівнів сформованості їхньої естетичної культури. Наближує формування естетичної культури кожного студента до реалізації його індивідуальних здібностей *особистісний підхід*, який використовуємо для розвитку особистісних якостей майбутніх учителів української мови і літератури, розглядаємо їх як індивідуальність й активних суб'єктів естетичної діяльності, котру реалізуємо на гуманістичних та демократичних засадах через діалог, співпрацю, співтворчість, відповідно оперуючи поняттями «особистість», «самосвідомість», «самовиховання», «самореалізація», «самоосвіта», «індивідуальність». Установлено, що особистісний підхід виявляє низку серйозних труднощів, що мають вплив на формування естетичної культури окремих студентів, тому урахуємо потребу створення індивідуальних траєкторій формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури. До важливих тенденцій реалізації *гносеологічного підходу* належать пізнавальний процес, проблема істини, форм і методів пізнання. Фіксуємо зростання потреби студентів в осягненні естетичних цінностей із накопиченням знань і розширенням кола інтелектуальних потреб майбутніх учителів української мови і літератури. У межах *аксіологічного підходу* вбачаємо основними особистісними цінностями ставлення студентів до прекрасного та науковий рівень суджень про нього, відчуття потреби задоволення естетичних потреб та отримання радості від спілкування з прекрасним і його відтворення в різних видах діяльності. Забезпечення належними знаннями, застосування відповідних технологій, створення умов для успішної самореалізації майбутніх учителів української мови і літератури в освітньому процесі ЗВО відбувається завдяки *акмеологічному підходу*. *Праксеологічний підхід* є потенціалом методологічного характеру, що ґрунтується на осмисленні й реалізації концепції, підходів, ідей шляхом їхньої інтерпретації та конкретизації та уможливорює концептуальні зміни у формуванні естетичної культури відповідно до нових вимог сучасної дійсності. Він дав можливість забезпечити зв'язок формування естетичної культури і професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури як практично значиму якість сучасного фахівця. Праксеологічний підхід виявив необхідність у змістовому наповненні освітнього середовища ЗВО, перетворенні його на естетичне середовище; в узгодженні нормативно-ціннісних аспектів співпраці й взаємодії в освітньому процесі, в осмисленні міжособистісних стосунків; сприяв подоланню труднощів на шляху ефективною співпраці та реалізації творчого потенціалу студентів. Праксеологічний підхід став основою для прогнозування результатів діяльності та планування майбутніх дій, що дозволило здійснити оцінювання досягнення поставленої мети й отриманих

результатів дослідження. *Діяльнісний підхід* є основним засобом вироблення потреб майбутніх учителів української мови і літератури в самовираженні, творчій самореалізації, розвитку творчих здібностей та пізнавальних потреб. Діяльнісний підхід визначає пріоритетність естетичної діяльності в процесі професійної підготовки. Виокремлено вироблення потреби майбутніх учителів української мови і літератури в постійному підвищенні рівня естетичної культури як важливого складника майбутньої професійної діяльності. Діяльнісний підхід сприяв реалізації мети дослідження, яку досягаємо через практичну естетичну діяльність суб'єктів навчання, в основі якої перебуває оволодіння інтегративними знаннями та навичками творчої самореалізації. *Онтологічний підхід* дозволив створити естетичне середовище, у якому пріоритетне значення має естетичний розвиток студентів через інтеграцію можливостей систематичного освітнього процесу та задоволення культурних та естетичних запитів і потреб, позитивного впливу на свідомість та підсвідомість студентів, створення комфортних умов для самовдосконалення та творчої самореалізації.

Реалізація конкретно-наукових підходів спрямована на усвідомлення майбутніми вчителями української мови і літератури професійно-педагогічної компетентності як системи, сукупності універсальних об'єднувальних чинників, за допомогою яких можна цілісно обґрунтувати взаємовідносини між ними. *Герменевтичний підхід* сприяв розширенню професійних компетентностей через проектування інтерпретації літературного твору під кутом сучасного світобачення та сприяв розвитку емпатії, критичного мислення, мовленнєвої культури, інтелектуальній та естетичній рефлексії майбутніх учителів української мови і літератури. *Інтегративний підхід* формував уміння віднаходити, збирати, порівнювати, аналізувати та синтезувати естетичну інформацію, поєднувати знання й переносити навчальний досвід у нові форми пізнання прекрасного. Інтегративні знання майбутніх учителів української мови і літератури активно використовувались у навчальній та практичній естетичній діяльності. *Кроскультурний підхід* передбачав оволодіння майбутніми вчителями української мови і літератури сукупністю кроскультурних знань, вироблення професійного ставлення до творів мистецтва інших народів, уможливив усвідомлення цілісного розвитку світу через пізнання його культурного розмаїття. Відтак формуємо естетичну свідомість майбутніх учителів української мови і літератури на основі ідей мультикультуралізму, національної самосвідомості. *Практико-орієнтований підхід* дозволив студенту самому побачити можливість використання кінцевого продукту естетичної діяльності, зокрема, кращих зразків власної творчості, дослідницької роботи в освітньому процесі ЗВО, сприяв виробленню професійної позиції під час використання набутих знань, створив можливість постійного збагачення суб'єктивного естетичного досвіду. *Культурологічний підхід* відкрив можливості для роботи з художніми текстами: майбутні вчителі української мови і літератури опановують твори, що мають загальнолюдське значення та насичені культурологічною інформацією, яка реалізується ними в естетичному середовищі через різні види практичної діяльності. Цей підхід дозволив осмислювати педагогічну систему формування естетичної культури майбутніх учителів

української мови і літератури в тісному взаємозв'язку з процесами, які існують у культуротворчій практиці суспільства, його естетичними цінностями, художніми традиціями, сучасними напрямками і формами.

Забезпечення методологічних підходів до організації освітнього процесу викликало потребу здійснення вибору педагогічних умов реалізації педагогічної системи. Виокремлено такі педагогічні умови: *створення позитивної мотивації до естетичної діяльності; удосконалення змісту професійної підготовки на основі його міждисциплінарної інтеграції, наповнення кроскультурним та лінгвокультурологічним контентом; самореалізація майбутніх учителів української мови і літератури в естетичному середовищі ЗВО; розроблення навчально-методичного забезпечення процесу професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури.*

В основу *першої педагогічної умови* покладено розуміння значення сформованості естетичної культури для майбутньої професійної діяльності; підвищення інтересу до формування естетичної культури, розуміння його змістового наповнення. Реалізація умови сприяла розвитку мотивів, спонукала до ефективного набуття знань, вироблення ціннісних установок, здатності до розвитку інтелектуального й творчого потенціалу, готовності до естетичної практичної діяльності, саморозвитку, самореалізації; баченню нових перспектив набуття знань та оволодіння естетичними категоріями.

Друга педагогічна умова була реалізована шляхом міждисциплінарної інтеграції як вагомого чинника впливу на методологічну, формувальну функцію професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури. Для цього на основі відображення єдиних цілісних явищ естетичної культури, наповнення кроскультурним та лінгвокультурологічним контентом було узгоджено інтеграцію дисципліни «Історія зарубіжної літератури» з такими дисциплінами, як «Культурологія», «Українська ономастика», «Основи лінгвокультурології», «Лінгвістичний аналіз художнього тексту та методи лінгвістичного аналізу» тощо, запропоновано розширити інтеграційні можливості наук, застосування знань яких доцільне при вивченні художніх творів та сприяє формуванню естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури. Удосконалено форми, методи, технології навчання для активізації свідомого оволодіння професією та зростання естетичної культури.

Третя педагогічна умова ґрунтувалася на визначенні зв'язку між формуванням естетичної культури і зростанням професійних компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури, організації самостійної творчої естетичної діяльності студентів та реалізації набутих знань, умінь і навичок у процесі естетичної практичної діяльності в освітньому процесі ЗВО, що сприяло самовдосконаленню і створенню перспектив розвитку творчих здібностей студентів. Реалізована в межах методики поетапного формування естетичної культури, третя умова передбачала постпраксеологічну спрямованість естетичної діяльності майбутніх учителів української мови і літератури та надала поштовх до засвоєння великої кількості знань, потрібних для успішної самореалізації та набуття естетичного досвіду. Найефективнішими формами самореалізації

майбутніх учителів української мови і літератури стали виступи на наукових конференціях, мистецьких форумах, творчі звіти, літературні квести.

Четверта педагогічна умова обумовлена значенням навчально-методичного забезпечення як засобу навчання в професійній підготовці вчителя. Під навчально-методичним забезпеченням процесу професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури розуміємо можливість керування спроможністю студентів оперувати великою кількістю навчальної інформації і приймати відповідні рішення, дидактичне спрямування навчального матеріалу на прямий діалог студента і викладача, на міждисциплінарну інтеграцію, узгодження різних видів навчальних технологій, що передбачають виконання завдань наукового, творчого, естетичного характеру. У дослідженні використано авторські засоби навчання, як-от: навчальний посібник «Естетичні аспекти зарубіжної і української літератури», методичний посібник «Історія зарубіжної літератури: матеріали та методичні вказівки до практичних занять», технологічні карти для практичних занять з курсу «Історія зарубіжної літератури», що дозволило організувати спрямовувати навчання на поєднання фахових та естетичних знань.

Для реалізації концептуальних засад дослідження було розроблено педагогічну систему формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури розуміємо як функціональне утворення, сповнене діалектичних зв'язків педагогічних дій та умов, спрямованих на естетичний розвиток особистості. У процесі розроблення педагогічної системи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури опиралися на результати наукових узагальнень про цілісність, взаємозв'язок елементів, упорядкованість сукупності компонентів системи (С. Архангельський, І. Блауберг, М. Каган); поняття про педагогічну систему як множину взаємопов'язаних структурних і функціональних компонентів, підпорядкованих меті виховання освіти і навчання (Н. Кузьміна); як реалізацію педагогічного процесу, спрямованого на досягнення заданої цілі й запланованого результату за відповідних умов (Є. Тупікін); ураховано потребу таких структурних компонентів педагогічної системи, як критерії ефективності її діяльності (Л. Вікторова); наявність таких компонентів у структурі педагогічної системи: дидактичні завдання діяльності викладача, сучасні технології навчання (А. Нісімчук, О. Падалка, О. Шпак); наявність мети навчання, змісту навчання, суб'єкти навчання (студенти і викладачі), методи, засоби, форми навчання – що дозволяє проводити дослідження і розробку педагогічної системи як цілісного педагогічного явища (А. Андрєєв). Такий підхід до розроблення педагогічної системи забезпечив її вираження в структурно-функціональній моделі (рис. 1).

Для реалізації педагогічної системи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в процесі професійної підготовки створено методiku поетапного формування естетичної культури, яка ґрунтується на комплексному використанні сукупності визначених педагогічних умов та покликана вдосконалити та об'єднати в єдине дидактичне ціле форми, методи, технології засоби навчання з метою формування естетичної культури.

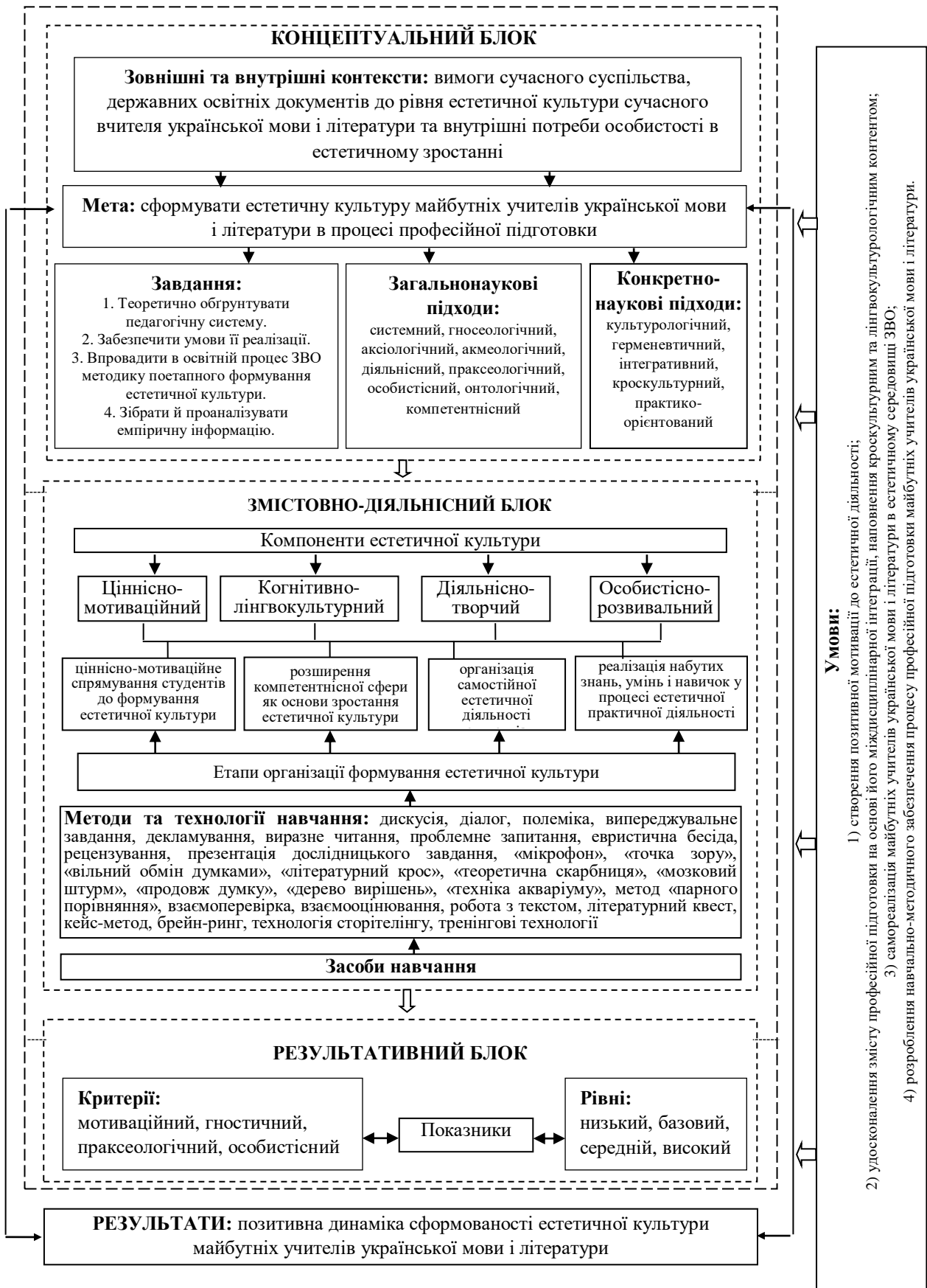

Рис. 1 Структурно-функціональна модель педагогічної системи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в процесі професійної підготовки

У четвертому розділі – «Методика поетапного формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури у процесі професійної підготовки» – подано розробку методики поетапного формування естетичної культури, форми, методи, технології формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в освітньому процесі ЗВО.

На основі аналізу теоретичних джерел та оцінювання освітньої практики визнано необхідним розроблення етапів формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури, як-от: 1) ціннісно-мотиваційне спрямування на формування естетичної культури; 2) розширення професійних компетентностей як основи формування естетичної культури; 3) організація самостійної творчої естетичної діяльності; 4) реалізація набутих знань, умінь і навичок у процесі естетичної практичної діяльності. Поетапне формування естетичної культури охоплює низку важливих питань, що характеризують змістові, організаційні та процесуальні параметри педагогічної системи, а також можливості й педагогічні умови її реалізації в закладах вищої освіти.

Особливості розробленої методики полягають у зміцненні взаємозв'язку між набуттям професійних знань та підвищенням рівня сформованості естетичної культури; у використанні інтеграційних знань різних навчальних дисциплін для відображення єдиних цілісних явищ естетичної культури; у спрямованості на саморозвиток, самовираження, самореалізацію, самоідентифікацію студентів на основі естетичних знань.

Метою авторської методики поетапного формування естетичної культури було оновлення та вдосконалення форм, методів, технологій, засобів навчання, об'єднання їх у єдиний дидактичний комплекс для зростання естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в процесі професійної підготовки. Форми, методи, технології навчання ускладнювалися на кожному з наступних етапів: лекційні, практичні заняття доповнювались вирішенням проблемних, дискусійних запитань, елементами компаративного, лінгвокультурологічного, ономастичного аналізу, залученням творчих здобутків окремих студентів тощо; технології від простих контекстних, які застосовувались на першому етапі, переходили до переважання технологій творчого дослідницького навчання (сторітеллінг, метод «парного порівняння», написання сценарію, наукової статті, власних поетичних чи прозових творів, рецензування виступів тощо), на четвертому етапі застосовувалась тренінгова технологія, завданням якої була допомога студентам у підготовці та реалізації естетичних проєктів.

У п'ятому розділі – «Експериментальна перевірка ефективності педагогічної системи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури у процесі професійної підготовки» – розглянуто питання організації і методики проведення педагогічного експерименту, висвітлено результати експериментальної перевірки ефективності педагогічної системи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури та подано їхній аналіз.

Педагогічний експеримент спрямовувався на доведення вірогідності та

перевірку гіпотези. Проведення педагогічного експерименту, дослідницьких операцій сприяло вирішенню означених завдань на чотирьох етапах. *На першому етапі* (підготовчо-теоретичний – 2013–2014 н.р.) проводився теоретичний аналіз наукової літератури з метою вивчення зарубіжного та вітчизняного досвіду формування естетичної культури в закладах вищої освіти; уточнення змісту базових понять дослідження; виявлення особливостей формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в процесі професійної підготовки в українських ЗВО; уточнення сутності, структури, критеріально-показникових ознак та чотирьох рівнів (низького, базового, середнього, високого) сформованості естетичної культури. *Другий етап* (констатувальний – 2014–2015 н.р.) – зібрано та проаналізовано належну емпіричну інформацію та підтверджено потребу підвищення рівня естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури; здійснено репрезентативну вибірку груп студентів, які згодом брали участь в експериментальному педагогічному дослідженні в контрольних та експериментальних групах. *Третій етап* (формульальний – 2015–2019 н.р.). На цьому етапі реалізовано педагогічну систему формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури у процесі професійної підготовки, педагогічні умови, що забезпечують її дієвість, авторську методичку поетапного формування естетичної культури. *Четвертий етап* (узагальнювально-аналітичний – 2019 р.). На цьому етапі проведено аналіз і систематизацію отриманих результатів дослідно-експериментальної роботи на констатувальному та формульальному етапах дослідження; доведено достовірність і вірогідність отриманих результатів за допомогою методів математичної статистики; сформульовано загальні висновки дослідження.

У формульальному етапі експерименту брали участь студенти з 1 по 4 курс зі спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література) п'яти закладів вищої освіти. Експериментальну групу в кількості 89 осіб склали студенти Криворізького державного педагогічного університету, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, Хмельницького національного університету. Контрольну групу в кількості 87 осіб склали студенти Криворізького державного педагогічного університету, Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Такий розподіл на КГ і ЕГ обрано після проведення констатувального етапу експерименту, оскільки на констатувальному етапі експерименту студенти цих ЗВО показали майже однакові результати.

З метою проведення експериментального дослідження було виокремлено ціннісно-мотиваційний, когнітивно-лінгвокультурний, діяльнісно-творчий, особистісно-розвивальний компоненти, що дозволило здійснити комплексну оцінку сформованості естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в процесі професійної підготовки. Для доведення достовірності отриманих результатів було виконано обчислення та порівняння із стандартними показниками критерію Фішера (F-критерія).

У табл. 1 систематизовано експериментальні результати сформованості естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури у процесі професійної підготовки за компонентами на різних етапах педагогічного експерименту.

Таблиця 1

**Узагальнені результати формування естетичної культури
майбутніх учителів української мови і літератури**

Гр. і КС	ЕК	Рівні сформованості естетичної культури								СП
		Високий		Середній		Базовий		Низький		
		КС	%	КС	%	КС	%	КС	%	
КГ – 87 ст.	ВК	11	12,64	40	45,98	32	36,78	4	4,6	3,7
	ПК	17	19,54	44	50,57	26	29,89	0	0	3,9
ЕГ – 89 ст.	ВК	12	13,48	39	43,82	33	37,08	5	5,62	3,7
	ПК	31	34,83	46	51,69	12	13,48	0	0	4,2

Результати підсумкового контролю засвідчили, що переважна кількість студентів ЕГ мають високий (34,83 %) і середній (51,69 %) рівні сформованості естетичної культури та значно менший, ніж у КГ відсоток базового рівня (13,48 %). Водночас порівняно менша частина студентів КГ змогла досягнути високого (19,54 %) рівня сформованості естетичної культури. Переважна більшість студентів КГ мають середній (50,57 %) та базовий (29,89 %) рівні сформованості естетичної культури. За результатами дослідження простежується позитивна динаміка в ЕГ і КГ стосовно збільшення кількості студентів із середнім і високим рівнем. У КГ зміни відбувалися менш інтенсивно, що пояснюємо використанням традиційної технології підготовки фахівців.

Ефективність авторської педагогічної системи пояснюємо впливом факторів, серед яких найбільш суттєвими були: загальнонаукові (системний, гносеологічний, аксіологічний, акмеологічний, праксеологічний, особистісний, діяльнісний, компетентнісний, онтологічний) та конкретно-наукові (культурологічний, герменевтичний, інтегративний, кроскультурний, практико-орієнтований) підходи, сукупність обраних педагогічних умов, методика поетапного формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури.

Отже, результати формувального етапу експерименту засвідчили позитивну динаміку показників рівнів сформованості естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури, підтвердили ефективність педагогічної системи, обґрунтованої на теоретичному рівні та перевіреної експериментально, довели доцільність упровадження педагогічної системи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в закладах вищої освіти.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і науковий пошук щодо вирішення проблеми формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури у процесі професійної підготовки, який виявляється в обґрунтуванні теоретичних і практичних засад порушеної проблеми, розробці педагогічної системи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури, що дозволило сформулювати такі **ВИСНОВКИ**:

1. Історико-теоретичний аналіз праць учених у галузі філософії, естетики, культурології, психології та педагогіки дозволив уточнити зміст базових понять дослідження, дати наукове визначення поняттю «естетична культура майбутніх учителів української мови і літератури», яке розуміємо як сукупність сформованих естетичних смаків, поглядів, ідеалів; ґрунтовну орієнтацію в розмаїтті естетичних категорій, культурних домінант сучасного світу, що базуються на знаннях, уміннях пізнавального й творчого характеру, соціальних навичках, світоглядних переконаннях. Науковий пошук спрямовувався на визначення шляхів та з'ясування особливостей впливу на підвищення рівня естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури у процесі професійної підготовки і дозволив конкретизувати поняття формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури у процесі професійної підготовки. Визначено, що провідне значення в ньому відіграють ціннісно-мотиваційні спрямування на пізнання мистецтва, художньої літератури, естетичний розвиток, творчу самореалізацію, самовиховання, саморозвиток. Було підкреслено, що для успішного опанування спектра мистецьких знань, смислів, оцінок, необхідних для майбутньої професійної діяльності, потрібне оволодіння розмаїттям естетичних категорій та оперування ними.

2. На основі аналізу психолого-методичної літератури уточнено та схарактеризовано структуру естетичної культури майбутнього вчителя української мови і літератури, яку розуміємо як комплекс естетичних знань, умінь та навичок, що складають його естетичну професіограму, та її практичну реалізацію в освітньому процесі ЗВО. Відтак, виокремлено ціннісно-мотиваційний, когнітивно-лінгвокультурний, діяльнісно-творчий, особистісно-розвивальний компоненти естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури, які охоплюють ціннісні установки на вироблення мотивів і потреб, підвищення інтелектуальної та естетичної рефлексії, передбачають, поруч з набуттям фахових знань, розвиток естетичних поглядів, креативності, критичного мислення, емпатії, опанування естетичними категоріями, вироблення особистої життєвої позиції, спрямування на самоосвіту, самовиховання в ході практичної естетичної діяльності.

3. Для окреслення характерних ознак кожного компонента виокремлено мотиваційний, гностичний, праксеологічний, особистісний критерії. Критерії деталізовано низкою показників, у яких урахувалось, що успішність формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури залежить від розвиненості їхніх естетичних потреб, умотивованості до

сприймання та засвоєння естетичної інформації, визначення особистісної позиції у ньому, що дозволило визначити ступінь вияву кожного з критеріїв. Рівні сформованості естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури окреслено і схарактеризовано як низький, базовий, середній, високий. Їхнє підвищення в процесі професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури передбачало активізацію естетичного досвіду на основі поповнення інтелектуальних та естетичних знань шляхом практичної діяльності.

4. Для розроблення й обґрунтування концепції формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в закладах вищої освіти здійснювався науковий пошук щодо підвищення рівня сформованості їхньої естетичної культури. З цією метою визначено концепцію формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури. Відповідно виокремлено три рівні вияву концепції. На *методологічному рівні* здійснено аналіз філософських положень онтологічного та гносеологічного змісту, вивчено філософські, естетичні, психолого-педагогічні вітчизняні та закордонні наукові концепції, формування естетичної культури студентів в процесі професійної освіти, теорії про цілісність особистості, її особистісний розвиток, про взаємообумовлене професійне та естетичне зростання особистості. На *теоретичному рівні* обґрунтовано основи побудови педагогічної системи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури та умов, що визначають її ефективність. *Практичний рівень* полягає у впровадженні в освітній процес ЗВО методики поетапного формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури.

5. Процес формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури здійснюється за допомогою складників авторської педагогічної системи. Запропонована педагогічна система враховує зовнішні і внутрішні контексти, які складають вимоги сучасного суспільства, державних освітніх документів до рівня естетичної культури сучасного вчителя української мови і літератури та внутрішні потреби особистості в естетичному зростанні; мету реалізації педагогічної системи та її кінцевий результат; загальнонаукові (системний, гносеологічний, аксіологічний, акмеологічний, праксеологічний, особистісний, діяльнісний, компетентнісний, онтологічний) та конкретно-наукові (культурологічний, герменевтичний, інтегративний, кроскультурний, практико-орієнтований) підходи, які регулюють процес підвищення рівня естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури; комплекс ключових компонентів: ціннісно-мотиваційний, когнітивно-лінгвокультурний, діяльнісно-творчий, особистісно-розвивальний, які перебувають у взаємозв'язку; етапи організації формування естетичної культури; методи, технології, засоби навчання; умови формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури у процесі професійної підготовки.

Результати підсумкового контролю засвідчили позитивну динаміку сформованості естетичної культури студентів ЕГ: переважна кількість студентів мають високий (34,83 %) і середній (51,69 %) рівні сформованості естетичної культури та значно менший, ніж у КГ, відсоток базового рівня (13,48 %). У

студентів КГ ці зміни виражені не так яскраво. Упровадження в освітній процес педагогічної системи підвищує рівні сформованості естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури та може використовуватися в закладах вищої освіти.

6. Важливим для реалізації педагогічної системи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури було визначення та обґрунтування відповідних педагогічних умов, як-от: *створення позитивної мотивації до естетичної діяльності; удосконалення змісту професійної підготовки на основі його міждисциплінарної інтеграції, наповнення кроскультурним та лінгвокультурологічним контентом; самореалізація майбутніх учителів української мови і літератури в естетичному середовищі ЗВО*. Розроблено навчально-методичне забезпечення процесу професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури. Виокремлені педагогічні умови стали важливим підґрунтям професійного становлення і поступового підвищення рівнів сформованості естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури.

Перша педагогічна умова стимулювала розвиток особистісних якостей майбутніх учителів української мови і літератури, спонукала до самовираження і самореалізації через естетичну діяльність, до набуття естетичного досвіду, підвищення інтелектуального рівня та здійснення правильної оцінки своїх можливостей. Позитивна мотивація виявлялась в усвідомленні майбутніми вчителями української мови і літератури значення сформованості естетичної культури для майбутньої професійної діяльності. *Друга педагогічна умова* сприяла розвитку професійних компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури, готовність до вирішення різноманітних навчальних та естетичних завдань на основі узгодження змісту навчальних дисциплін, що відображають єдині цілісні явища естетичної культури, як-от: «Культурологія», «Українська ономастика», «Лінгвістичний аналіз художнього тексту» тощо. Наповнення професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури ціннісним лінгвокультурологічним контентом визначило рівень використання інтеграційних знань при аналізі літературних творів, сприйманні та оцінюванні творів інших видів мистецтва. Кроскультурний контент наповнив освітній процес кроскультурними цінностями, які впливали на гуманістичну, інтеграційну, захисну, знакову, ціннісну, орієнтаційну функції пізнання творів мистецтва. *Третя педагогічна умова* сприяла реалізації потягу майбутніх учителів української мови і літератури до естетичного самовдосконалення, самореалізації на основі творчого вирішення навчальних завдань. *Четверта педагогічна умова* передбачала вдосконалення навчально-методичного забезпечення процесу професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, яке розглядаємо як: можливість керування діяльністю студентів в процесі опанування великою кількістю навчальної інформації; спрямування на прямий діалог студента й викладача; реалізацію особистісного підходу в освітньому процесі; узгодження різних видів навчальних методів і технологій для виконання студентами завдань наукового, творчого, естетичного спрямування.

7. Створено та впроваджено в педагогічну практику закладів вищої освіти методичку поетапного формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури, яка ґрунтувалась на комплексному використанні сукупності визначених педагогічних умов та спрямовувалась на вдосконалення та поєднання в комплекс дидактичних цілей, форм, методів, технологій, засобів навчання з метою підвищення рівня сформованості естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури. Методика поетапного формування естетичної культури реалізовувалась у процесі вивчення дисципліни «Історія зарубіжної літератури» (1–4 курси) та авторського спецкурсу «Естетичні аспекти української і зарубіжної літератури» (4 курс) та передбачала такі етапи: 1) ціннісно-мотиваційне спрямування студентів до формування естетичної культури; 2) розширення професійних компетентностей як основи зростання естетичної культури; 3) організація самостійної творчої естетичної діяльності студентів; 4) реалізація набутих знань, умінь і навичок у процесі естетичної практичної діяльності. На кожному етапі методи та технології навчання ускладнювались від простих контекстних до творчих, наукових досліджень: сторітеллінг, метод «парного порівняння», проєктні технології, написання сценарію, наукової статті, власних поетичних чи прозових творів, рецензування виступів, літературний квест, ігрові технології.

Проведене дисертаційне дослідження не вичерпує всіх аспектів заявленої проблеми. Подальшого дослідження потребують проблеми формування естетичної культури на основі міжпредметної та міжгалузевої інтеграції в закладах вищої освіти. Подальші наукові дослідження вбачаємо у вивченні впливу інформаційних технологій, відеоінформації, Інтернет-літератури на розвиток особистості майбутніх учителів української мови і літератури.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Папушина В. А. Теоретичні і методичні засади формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури у процесі професійної підготовки: [моногр.]. Хмельницький: ПП Заколотний М.І., 2019. 496 с.

2. Папушина В. А. Естетичні аспекти зарубіжної і української літератури: навч. посіб. Хмельницький: ХмЦНІІ, 2014. 126 с.

3. Папушина В. Розвиток художньо-естетичної культури студентської молоді під час вивчення роману М. Кундери «Невимовна легкість буття». *Педагогіка і психологія професійної освіти*: наук.-метод. журн. Львів, 2011. № 6. С. 95–102.

4. Папушина В. Актуальні питання формування естетичної культури студентів засобами художньої літератури. *Науковий вісник Чернівецького університету*: зб. наук. праць. Сер.: Педагогіка та психологія. Чернівці, 2012. Вип. 619. С. 107–113.

5. Папушина В. А. Підвищення естетичної культури студентів під час взаємопов'язаного вивчення української та зарубіжної літератури (на матеріалі спецкурсу «Актуальні питання української і зарубіжної літератури»). *Педагогіка*

- вищої та середньої школи*: зб. наук. праць. Кривий Ріг, 2012. Вип. 36. С. 187–194.
6. Папушина В. А. Формування естетичної культури студентів шляхом аналізу постмодерністських творів авторів різних культурних традицій. *Вища освіта України*: теорет. та наук.-метод. часоп. Луцьк, 2013. № 2, дод 2: темат. вип. «Науково-методичні засади управління якістю освіти у вищих навчальних закладах». С. 172–178.
7. Папушина В. А. Організація самостійної роботи при вивченні творів художньої літератури з метою формування естетичної культури студентів. *Наукові праці Вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет»*. Сер.: Педагогіка, психологія і соціологія. Донецьк, 2014. № 1 (15), ч. 2. С. 178–183.
8. Папушина В. А. Повышение эстетической культуры студентов путем применения кейсового метода при изучении прозаического произведения большого объема. *Вестник Гродзенского государственного университета имени Янки Купалы*. Сер. 3: Филология. Педагогика. Психология. Гродно, 2014. № 2 (179). С. 69–74.
9. Папушина В. А. Формування естетичної культури студентів засобами художньої літератури у виховній роботі вищих навчальних закладів. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*: зб. наук. праць. Київ, 2014. № 1 (26). С. 131–136.
10. Папушина В. А. Основні етапи формування естетичної культури студентів ВНЗ. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Сер.: Педагогіка. Тернопіль, 2016. № 3. С. 68–75.
11. Papushyna V. Forming Pedagogical Aesthetic Culture of Students in British Experience. *Порівняльна професійна педагогіка*: наук. журн. Київ–Хмельницький, 2017. № 3, т. 7. С. 49–54.
12. Папушина В. А. Вивчення стану сформованості естетичної культури студентства в процесі навчання літератури. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. праць. Вінниця, 2017. Вип. 48. С. 160–164.
13. Папушина В. А. Досвід формування естетичної культури у вищих навчальних закладах Польщі. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*: зб. наук. праць. Сер.: Педагогіка та психологія. Мукачево, 2017. Вип. 2 (6). С. 211–214.
14. Папушина В. А. Зміст естетичної культури особистості. *Педагогічні науки*: зб. наук. праць [Херсонський державний університет]. Херсон, 2017. Вип. LXXVIII, т. 2. С. 31–36.
15. Папушина В. А. Науково-методичне забезпечення процесу формування естетичної культури студентів засобами художньої літератури. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. Сер.: Педагогічні науки. Глухів, 2017. Вип. 35. С. 128–135.
16. Папушина В. А. Система формування естетичної культури студентів засобами художньої літератури в освітньому процесі. *Вісник Київського*

національного лінгвістичного університету. Сер.: Педагогіка та психологія. Київ, 2017. Вип. 27. С. 140–146.

17. Красильникова Г. В., Папушина В. А. Критерії, показники та рівні сформованості естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*: наук. журн. Сер.: Педагогіка. Одеса, 2018. № 2 (121). С. 42–46.

18. Папушина В. Експериментальне дослідження сформованості естетичної культури студентів (на прикладі вивчення зарубіжної літератури). *Педагогічний процес: теорія і практика*: наук. журн. Київ, 2018. Вип. 1–2 (60–61). С. 93–100.

19. Папушина В. А. Методичні рекомендації щодо впровадження системи формування естетичної культури студентів в процесі навчання літератури. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*: наук. журн. Сер. Педагогічні науки. Житомир, 2018. Вип. 1 (92). С. 120–124.

20. Папушина В. А. Шляхи впровадження педагогічної системи формування естетичної культури студентів у процесі навчання літератури. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Сер. 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи. Київ, 2018. Вип. 60, т. 2. С. 66–69.

21. Папушина В. А., Красильникова Г. В. Методологічне підґрунтя формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури. *Педагогічні науки*: зб. наук. праць [Херсонський державний університет]. 2018. Вип. LXXXII, т. 2. С. 171–176.

22. Papushina V. Педагогічна система формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури у процесі професійної підготовки. *TURAN-CSR: International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal*. 2019. Vol. 11, issue 43. P. 565–571.

23. Папушина В. Концепція формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в процесі професійної підготовки. *Український педагогічний журнал*. Київ, 2019. № 3. С. 59–64.

24. Папушина В. Структурно-функціональна модель педагогічної системи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури: компаративний досвід. *Освітологічний дискурс*. Київ, 2019. № 3–4 (26–27). С. 330–341.

25. Папушина В. А. Методологічні підходи та принципи формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в процесі професійної підготовки. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Сер.: Педагогіка і психологія. Вінниця, 2019. № 59. С. 92–97.

26. Папушина В. А., Красильникова Г. В. Умови формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в процесі професійної підготовки. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*: наук. журн. Сер. Педагогіка. Одеса, 2019. № 1 (126). С. 52–58.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

27. Папушина В. А. Впровадження засобів формування естетичної культури студентів при вивченні творів художньої літератури. *Основні парадигми педагогіки та психології в XXI столітті*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 22–23 черв. 2012 р.). Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2012. С. 87–89.

28. Папушина В. А. Самостійна робота при вивченні творів художньої літератури як засіб естетичного виховання студентів. *Організація самостійної роботи студентів у контексті підвищення якості освіти: особистісний вимір*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (Донецьк, 10–11 квіт. 2014 р.). Донецьк: Азов'є, 2014. С. 142–143.

29. Папушина В. А. Когнітивно-лінгвокультурний підхід у процесі формування естетичної культури засобами художньої літератури. *Актуальні проблеми педагогічної науки*: матеріали X міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 11–12 лист. 2016 р.). Київ: ГО «Інститут інноваційної освіти», 2016. С. 55–57.

30. Папушина В. А. Організація навчальної діяльності студентів з метою формування естетичної культури засобами художньої літератури. *Наука. Інновації. Соціально-економічний розвиток*: матеріали XLVII міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 30–31 жовт. 2016 р.). Київ: Науково-видавничий центр «Лабораторія думки», 2016. Т. 3. С. 16–18.

31. Папушина В. А. Педагогічні умови формування естетичної культури студентів засобами художньої літератури. *Сучасні педагогіка та психологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 14–15 липня 2017 р.). Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2017. С. 50–53.

32. Папушина В. А. Роль преподавателя литературы в формировании эстетической культуры студентов. *Economy. Zarzadzanie. Panstwo i Prawo. European Scientific Conference. Theory. Practice*: zbior artykulow naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej (Warszawa, 30.07.2017–31.07.2017). Warszawa: Wydawca Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2017. S. 39–43.

33. Папушина В. А. Сучасні підходи до викладання літературних дисциплін у вищій школі. *Психологія та педагогіка сучасності: проблеми та стан розвитку науки і практики в Україні*: зб. тез наук. робіт учасників міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 25–26 серп. 2017 р.). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2017. С. 75–79.

34. Папушина В. А. Удосконалення естетичних знань студентів в процесі позааудиторної роботи ВНЗ. *Соціально-економічний розвиток в умовах глобалізації*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 15–16 трав. 2017 р.). Київ: Науково-видавничий центр «Лабораторія думки». 2017. Т. 2. С. 18–19.

35. Папушина В. А. Особистісно орієнтований підхід до формування естетичної культури студентів у процесі навчання літератури. *Актуальні питання педагогіки та психології: шляхи теоретичного і практичного вирішення проблем*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 17–18 берез. 2018 р.). Одеса: ГО «Інститут інноваційної освіти», 2018. С. 48–49.

36. Папушина В. А. Педагогічні умови формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в процесі професійної підготовки. *Jurnalul Umanistic al Nistrului*. 2018. № 1. Р. 28–31.

37. Папушина В. А. Результати дослідження формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури у процесі професійної підготовки. *Jurnalul Stiintific al Dunarii*. 2018. № 1. Р. 28–30.

38. Папушина В. А. Современные украинские концепции формирования эстетической культуры личности. *Гейдар Алиев: идеология мультикультурализма и толерантности: материалы междунар. симпоз.* (Эрзурум, 13–14 апреля 2018 г.). Эрзурум, 2018. С. 247–252.

39. Папушина В. А., Красильникова Г. В. Сутність, характеристика структури і змісту естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури. *The Scientific Heritage*. Budapest, 2018. № 25. Р. 2. pp. 34–39.

40. Папушина В. А. Обґрунтування базових понять проблеми формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури. *Colloquium-journal*. 2019. № 19 (43), cz. 8. S. 30–33.

41. Папушина В. А., Шевчук Л. Г. Структурні елементи естетичної культури особистості майбутнього вчителя української мови і літератури. *Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології: матеріали всеукр. наук.-практ. конф.* (Запоріжжя, 8–9 лютого 2019 р.). Запоріжжя: КПУ, 2019. С. 18–20.

42. Папушина В., Шевчук Л. Дидактичні умови формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в процесі професійної підготовки. *Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті: діалог культур як чинник інтеграції*. Варшава – Ужгород – Херсон: Посвіт, 2019. С. 126–128.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

43. Папушина В. А. Формування естетичної культури студентів засобами польської та української літератури. *Польська мова в українській освіті – перспективи в аспекті європейської інтеграції: зб. наук. праць*. Кельце-Хмельницький: ХмЦНП. 2014. Вип. 1. С. 102–108.

44. Грицева А., Папушина В. Художня література як джерело естетичної культури студентів. *Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство дидактика: зб. наук. праць*. Хмельницький: ХмЦНП, 2015. Вип. 1. С. 23–27.

45. Папушина В. А. Історія зарубіжної літератури: матеріали та метод. вказівки до практик. занять. Хмельницький: ХНУ, 2015. 167 с.

46. Папушина В. А., Шевчук Л. Г. Виховуємо національно свідомого громадянина: урок компаративного вивчення творів М. Гоголя «Тарас Бульба» та Є. Гребінки «Чайковський» із застосуванням квест-методу. *Сучасна світова література: стратегія, методологія, перспективи: зб. наук. та наук.-метод. праць*. Хмельницький: вид-во ХОІППО, 2015. С. 79–86.

47. Папушина В. Лінгвокультурологічні концепти як компонент процесу формування естетичної культури студентів при вивченні постмодерністських творів. *Славістичні студії. Етнолінгвістика і міжкультурна комунікація*.

Люблін: вид-во Католицького Люблінського Університету Іоанна Павла II, 2018. № 5. С. 333–344.

48. Папушина В. А. Синергетичний підхід до формування естетичної культури студентів у процесі навчання літератури. *Альманах науки: наук. журн.* Київ, 2018. № 3 (12). С. 45–47.

АНОТАЦІЇ

Папушина В. А. Теоретичні і методичні засади формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури у процесі професійної підготовки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». – Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія МОН України, Хмельницький, 2020.

У дисертації досліджено теоретичні і методичні засади формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури у процесі професійної підготовки. На основі використання загальнонаукових (системний, гносеологічний, аксіологічний, акмеологічний, праксеологічний, особистісний, діяльнісний, компетентнісний, онтологічний) та конкретно-наукових (культурологічний, герменевтичний, інтегративний, кроскультурний, практико-орієнтований) підходів, визначено та обґрунтовано теоретичні й методичні основи й особливості цього процесу. Розроблена концепція реалізовувалась на трьох рівнях: методологічному, теоретичному та практичному. Обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічну систему формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури в процесі професійної підготовки та структурно-функціональну модель цього процесу.

Реалізовано педагогічні умови ефективності формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури: створення позитивної мотивації до естетичної діяльності; удосконалення змісту професійної підготовки на основі міждисциплінарної інтеграції, наповнення його кроскультурним та лінгвокультурологічним контентом; самореалізація майбутніх учителів української мови і літератури в естетичному середовищі ЗВО; розроблення навчально-методичного забезпечення процесу професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури.

Розроблено й експериментально перевірено методику поетапного формування естетичної культури, яка ґрунтується на комплексному використанні сукупності визначених умов та покликана вдосконалити й об'єднати в єдине дидактичне ціле форми, методи, технології, засоби навчання.

Ключові слова: естетична культура, майбутні учителі української мови і літератури, педагогічна система, структурно-функціональна модель педагогічної системи, методика поетапного формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури.

Папушина В. А. Теоретические и методические основы формирования эстетической культуры будущих учителей украинского языка и литературы в процессе профессиональной подготовки. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 «Теория и методика профессионального образования». – Хмельницкая гуманитарно-педагогическая академия МОН Украины, Хмельницкий, 2020.

В диссертации исследованы теоретические и методические основы формирования эстетической культуры будущих учителей украинского языка и литературы в процессе профессиональной подготовки. Используя общенаучные (системный, гносеологический, аксиологический, акмеологический, праксеологический, личностный, деятельностный, компетентностный, онтологический) и конкретно-научные (культурологический, герменевтический, интегративный, кросс-культурный, практически-ориентированный) подходы, определены и обоснованы теоретические и методические основы и особенности этого процесса. Разработанная концепция реализовывалась на трех уровнях: методологическом, теоретическом и практическом. Обоснована и экспериментально проверена педагогическая система формирования эстетической культуры будущих учителей украинского языка и литературы в процессе профессиональной подготовки и структурно-функциональная модель этого процесса.

Реализованы условия эффективности формирования эстетической культуры будущих учителей украинского языка и литературы: создание положительной мотивации к эстетической деятельности; усовершенствование содержания профессиональной подготовки на основе междисциплинарной интеграции, наполнение ее кросс-культурным и лингвокультурологичным контентом; самореализация будущих учителей украинского языка и литературы в эстетической среде ЗВО; разработка учебно-методического обеспечения процесса профессиональной подготовки будущих учителей украинского языка и литературы.

Разработана и экспериментально проверена методика поэтапного формирования эстетической культуры, которая основывается на комплексном использовании совокупности определенных условий и призвана усовершенствовать и объединить в единое дидактическое целое формы, методы, технологии, средства обучения.

Ключевые слова: эстетическая культура, будущие учителя украинского языка и литературы, педагогическая система, структурно-функциональная модель педагогической системы, методика поэтапного формирования эстетической культуры будущих учителей украинского языка и литературы.

Papushyna V. A. Theoretical and Methodological Principles of Formation of Aesthetic Culture of the Future Teachers of Ukrainian Language and Literature in the Process of Vocational Training. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for obtaining a scientific degree of Doctor of Pedagogical Sciences, speciality 13.00.04 «Theory and Methods of Vocational Training». – Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy Ministry of Education and Science of Ukraine, Khmelnytskyi, 2020.

As a result of conducted theoretical-methodological analysis, relying on researches in the field of aesthetics, philosophy, psychology, pedagogy, the essence and the structure of aesthetic culture of the future teachers of Ukrainian language and literature have been specified. The conducted historical-theoretical analysis has led to the scientific determination of the content of the aesthetic culture of the future teachers of Ukrainian language and literature as a set of formed aesthetic tastes, views, ideals, and fundamental orientation in the diversity of aesthetic categories, cultural dominants of the modern world, based on knowledge, abilities of cognitive and creative nature, social skills, outlook, and in the system are the grounds for solving public professional, personal problems. It is proved that the integral components of the aesthetic culture of the future teachers of Ukrainian language and literature are value-motivational, cognitive-linguocultural, activity-creative, personal-developmental components.

The scientific-pedagogical search made it possible to identify and specify the content of the study of the state of formation of aesthetic culture of the future teachers of Ukrainian language and literature, which consisted in defining this phenomenon as a broad sphere of professional knowledge, linguistic culture, managing aesthetic categories, managing one's own cognitive and aesthetic practical activity, that determines the readiness for professional activity and further aesthetic development, self-development, self-education, creative self-realization. In order to study the main parameters that characterize the aesthetic culture of the future teachers of Ukrainian language and literature, the criteria, indicators and levels of its formation have been specified. According to the peculiarities of each component of the aesthetic culture of the future teachers of Ukrainian language and literature, the motivational, gnostic, praxeological, and personal criteria have been distinguished.

According to the content, the purpose has been characterized and the task of research of the formation of the aesthetic culture of the future teacher of Ukrainian language and literature has been defined, which consisted in determining the levels of formation of the aesthetic culture of the future teachers of Ukrainian language and literature and its compliance with modern social requirements; in the study and analysis of peculiarities of formation of aesthetic culture of the future teachers of Ukrainian language and literature in the process of vocational training in higher education institutions.

In our study, we proceeded from the assumption that the formation of aesthetic culture of the future teachers of Ukrainian language and literature should take place in combination with the acquisition of professional knowledge, skills and abilities. The results of the study showed the need for its theoretical-conceptual substantiation, in which the methodological concept contributed to the creation of the pedagogical system

of formation of aesthetic culture of the future teachers of Ukrainian language and literature on the basis of interconnection and interaction of general scientific (systemic, epistemological, axiological, acmeological, praxeological, personal, activity, competent, ontological) and specific scientific (cultural, hermeneutic, integrative, cross-cultural, practically oriented) approaches; theoretical level allowed to substantiate the theoretical foundations of building the pedagogical system for the formation of aesthetic culture of the future teachers of Ukrainian language and literature and the conditions that determine its effectiveness; the practical level was to apply all components of the pedagogical system through the use of pedagogical conditions and the study of its effectiveness.

The realization of the pedagogical system of formation of aesthetic culture of the future teachers of Ukrainian language and literature in the course of vocational training was facilitated by the following conditions: creation of positive motivation for aesthetic activity; improving the content of vocational training on the basis of interdisciplinary integration, filling it with cross-cultural and linguo-cultural content; self-realization of the future teachers of Ukrainian language and literature in the aesthetic environment of the institutions of higher education; development of educational and methodological support for the process of vocational training of the future teachers of Ukrainian language and literature. In a practical plane, the method of phased formation of aesthetic culture has been developed, which is based on the complex use of a set of certain conditions and aims to improve and integrate into a single didactic whole forms, methods, technologies and teaching aids. The effectiveness of the developed and implemented pedagogical system of formation of aesthetic culture of the future teachers of Ukrainian language and literature in the process of vocational training has been verified experimentally, which was confirmed by the results of the experimental study.

Key words: aesthetic culture, future teachers of Ukrainian language and literature, pedagogical system, structural-functional model of the pedagogical system, methods of phased formation of aesthetic culture of the future teachers of Ukrainian language and literature.

Підписано до друку 19.03.2020 р. Формат 60x84/16.
Друк офсетний. Кегль Times New Roman. Ум. друк. арк. 1,9.
Наклад 100 прим. Замовлення № 232.

Видавець ПП Заколотний М. І.
м. Хмельницький, вул. Соборна, 55
тел.: (0382)777-717
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 3770 від 28.01.2010 р.